

SSAD

Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi

ISSN 2587-2621

Cilt 5, Türk-Yunan İlişkileri Özel Sayısı | Volume 5, Special Issue: Turkish-Greek Relations, 30 Ağustos/30 August 2021

sisaddergi@gmail.com

Makale Türü/Article Type: Araştırma/Research

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 20.07.2021

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 24.08.2021

DOI: 10.30692/sisad.973432

TÜRK-YUNAN İLİŞKİLERİNİN AZINLIKLARA YANSIMASI (1923-1991)

Effects of Turkish-Greek Relations on Minorities (1923-1991)

Tuğba ERAY BİBER

Doç. Dr.

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi

Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

ORCID ID: 0000-0003-2156-2822

tugba.eray.biber@msgsu.edu.tr

Atf/Citation: Tuğba Eray Biber (2021), "Türk-Yunan İlişkilerinin Azınlıklara Yansıması (1923-1991)", *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi Türk-Yunan İlişkileri Özel Sayısı*, C. 5, 30 Ağustos 2021, s.197-217.

Öz: Lozan Barış Konferansı'nda Türkiye ve Yunanistan arasında sorunlar çözülmeye çalışılırken mübadele meselesi gündeme gelmiş ve Mübadele Protokolü imzalanmıştır. Diğer taraftan, protokol dışında kalanlara azınlık statüsü verilmiştir. Bu azınlıklar, Türkiye'de İstanbul Rumları, Yunanistan'da ise Batı Trakya Türkleri'dir. Lozan'dan sonra iki devlet arasında sorunlar çözülmemiş, 1930'da taraflar tekrar anlaşma yoluna giderek azınlıklar meselesini çözmeye çalışmıştır. Sonrasında ise, II. Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş döneminde iki devlet arasındaki ilişkiler yumuşamıştır. Bu süreçlerde, özellikle Soğuk Savaş döneminde, iki devlet arasında olumlu gelişmeler yaşanırken bu durum azınlıkları da etkilemiştir. Özellikle, iki devletin ABD'den yardım almaları ve NATO'ya girmeleri bu gelişmelerde oldukça etkili olmuştur. Ancak bu olumlu gelişmeler fazla uzun sürmemiş, 1950'lilerde Kıbrıs Meselesi gündeme gelmiştir. Özellikle Kıbrıs Meselesi'ne paralel olarak, iki devletin kendi ülkelerindeki azınlıklara uyguladıkları politikalarda değişiklik yaptıkları görülmektedir. Bu çalışmada; Yunanistan'ın Batı Trakya Türklerine, Türkiye'nin ise İstanbul Rumlarına uyguladığı politikalar arşiv belgeleri ve çağdaş gazetelere göre incelenmiş, Türk-Yunan ilişkilerinin azınlıklara yansıması eş zamanlı olarak değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Yunanistan, Batı Trakya Türkleri, İstanbul Rumları.

Abstract: Lausanne Peace Conference not only witnessed the problem solution process between Turkey and Greece but also included the question of population exchange and the Protocol for Population Exchange was signed during the conference. On the other hand, those who remained out of the protocol were given the minority status. Namely, these minorities are Istanbul Greeks of Turkey and Western Thracian Turks of Greece. The problems between the two countries were not settled after Lausanne; therefore, the parties strove to solve the issue of minorities through renewed negotiations in 1930. After that, the relations between the two countries enhanced during the World War II and Cold War. During these processes, especially during the Cold War period, the flourishing developments between the two countries positively affected the minorities as well. Especially these two countries' reception of aid from the US and ascension to NATO were highly influential on these positive developments. However, these positive developments did not last much and Cyprus Question came to the surface during 1950s. Especially in line with the Cyprus Question, it is visible that these two countries introduced changes to their policies on minorities. This study focuses on the policies of

Greece on Western Thracian Turks and the policies of Turkey on Istanbul Greeks under the light of archival documents and periodicals of the time and simultaneously evaluates the effects of Turkish-Greek relations on minorities.

Keywords: Turkey, Greece, Western Thracian Turks, Istanbul Greeks.

GİRİŞ

Dört yüz yıla yakın Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetinde olan Yunanistan, 1829'da bağımsızlığını ilan ettikten (Phillips, 1897; Armaoğlu, 1997, s. 185) sonra Osmanlı Devleti aleyhine politikalar izledi. Yunanistan, I. Dünya Savaşı ve Milli Mücadele yıllarında da Osmanlı topraklarından hak talep ederek bu yönde faaliyetlerde bulundu (Salıxık, 1967; Hatipoğlu, 1988; Kitsikis, 1974; Pallis, 1995; Llewellyn, 2002; Erdem, 2009; Eray Biber, 2016). Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesiyle Anadolu'nun çeşitli yerlerinde Rumlar, İtilaf devletlerinin desteği ile örgütlenmelere ve isyan hareketlerine başladı. Özellikle Fener Rum Patrikhanesi, savaştan önceki pozisyonu itibarıyla diğer gayrimüslimlere oranla daha güçlü bir durumda ve daha geniş imtiyazlara sahipti (Toker, 2006, s. 195-196; Güllü, 2018a). Patrikhane, bu ayrıcalığını Osmanlı aleyhine örgütlenmelerde kullandı. Böylelikle Milli Mücadele'nin sonuna kadar Yunanistan'ın desteği ile Patrikhane'nin ve Rumların faaliyetleri devam etti (Güllü, 2021).

I. Dünya Savaşı'ndan sonra, barış ortamını sağlamak amacıyla Lozan Barış Konferansı toplandı.¹ Lozan Antlaşması ile birlikte, Türkiye ve Yunanistan arasındaki sorunlar çözülmeye çalışılırken siyasî denge kurularak işbirliği sağlanması için uğraş verildi (Soysal, 1989, s. 177-183; Keskin, 1995, s. 1; Güler, 2000, s. 41-69; Akgün, 1986, s. 241). Böylelikle, 30 Ocak 1923'te, Türkiye ve Yunanistan arasında azınlık sorununu çözmek için Lozan'da Türk ve Rum Nüfus Mübadelesi'ne İlişkin Sözleşme ve Protokol imzalandı (Soysal, 1989, s. 177-183; Akgün, 1986, s. 252). Ancak bu protokolün imzalanması, iki ülke arasındaki sorunları çözmeye yeterli olmadı.

II. Dünya Savaşı'nda Yunanistan'ın işgal edilmesi ve sonrasında yaşanan İç Savaş, azınlıkları olumsuz etkilemişken, Soğuk Savaş ile başlayan süreçte Türk-Yunan ilişkileri düzelmeye başlamıştır. Ancak Türkiye ve Yunanistan'ın ilişkilerinde, özellikle Kıbrıs Meselesi önemli bir kırılma noktası olmuştur. Kıbrıs Meselesi'nin gündeme gelmesiyle her iki devlet de kendi vatandaşı olan azınlıklara karşı bazı politikalar uygulamış ya da halk tarafından azınlığa yapılan bazı olumsuz hareketler görülmüştür.

Özellikle iki ülke arasındaki dinî ve millî duyguların ön planda olması ve bu duyguların bastırılmasındaki zorluklar ilişkilere olumsuz etkiledi. Buna paralel olarak Türk-Yunan ilişkileri, günümüze kadar iki ülkede bulunan azınlıklara uygulanan politikaları da etkilemiştir.

Bu çalışmada; 1923'ten günümüze kadar Türk-Yunan ilişkilerinin azınlıklara yansımaları, *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)* belgeleri üzerinden incelenmiş ve değerlendirilmiştir. Yine Yunanistan'da yayınlanan Batı Trakya basını ve Türkiye'de yayınlanan gazetelerden istifade edilmiştir. Çalışmada, Lozan'dan Soğuk Savaş yıllarının sonuna kadar Türk-Yunan ilişkilerinin her iki ülkede yaşayan azınlıklara etkileri, sebep-sonuç çerçevesinde ele alınmıştır.

¹ Lozan Konferansı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. (Meray, 1973, s. 184-187; Soysal, 1973, s. 11-14; *Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl Lozan (1922-1923)*, 1989, s. 95-98; Meram, 1969, s. 250-280; Arı, 2014, s. 15).

Lozan'dan II. Dünya Savaşı'na Türk-Yunan İlişkileri (1923-1939)

Lozan Barış Konferansı ve Mübadele Protokolü: I. Dünya Savaşı'ndan sonra barış ortamını sağlamak için Lozan Barış Konferansı toplandı. Türkiye ve Yunanistan arasında da konferansta görüşmeler yapıldı. Lozan, Türk-Yunan ilişkilerinde siyasî denge kurup dostluk ve işbirliği için bir temel hazırladı (Keskin, 1995, s. 1; Güler, 2000, s. 41-69; Şamsutdinov, 1999, s. 301-334; Akgün, 1986, s. 241). 30 Ocak 1923'te Lozan'da, Türk-Yunan hükümetleri arasında Nüfus Mübadele Antlaşması imzalandı (BCA, 1029; 30-10-0-0; 123-872-9; Soysal, 1989, s. 177-183; Akgün, 1986, s. 252). İki devlet arasında yapılan antlaşmaya göre; Yunanistan'daki Türkler Türkiye'ye, Türkiye'deki Rumlar da Yunanistan'a gönderilecekti. Bununla birlikte Yunanistan'ın Batı Trakya Türkleri ile İstanbul'daki Rumlar, mübadeleye dâhil edilmedi. Mübadele Antlaşması'nın dışında bırakılan azınlıkların durumları ayrıca belirlendi. Lozan Barış Antlaşması'nın üçüncü kısmındaki "Ekalliyetlerin Himayesi (Azınlıkların Korunması)" başlıklı 37-45. maddeler, azınlıkların statüsü tespit edildi (Bilsel, İstanbul 1933, s. 593-595; Soysal, 1989, s. 11-14; Meray, 2001, s. 10-13; Topçu, 2012, s. 55-58).

Madde 37: Türkiye, 38'den 44'e kadar maddelerde belirtilen hükümlerin temel yasal olarak tanınmasını ve hiçbir yasa, hiçbir yönetmelik ve hiçbir resmî işlemin bu hükümlerle çelişkili ya da onlara aykırı olmamasını ve hiçbir yasanın, hiçbir yönetmeliğin ve hiçbir resmî işlemin söz konusu hükümlere üstün sayılmamasını yükümlenir.

Madde 38: Türkiye, doğum, milliyet, dil, soy ya da din ayırt etmeksizin Türk halkının tümü yaşam ve özgürlüklerini en geniş biçimde korumayı yükümlenir.

Madde 39: Müslüman olmayan azınlıklar, Türk vatandaşları Müslümanlarla özdeş medeni ve siyasal haklardan yararlanacaklardır.

Madde 40: Azınlıklar, her türlü yardım, dinsel ya da sosyal kurumları, her türlü okul ve benzeri öğretim ve eğitim kurumları kurma, yönetme ve denetleme ve buralarda kendi dillerini özgürce kullanma ve dinsel ayinlerini serbestçe yapma bakımından eşit haklara sahip olacaklar.

Madde 41: Genel öğretim konusunda Türk Hükümeti, azınlık statüsünde bulunan vatandaşların önemli bir oranda yerleşmiş oldukları kentler ve kasabalarda okullarda kendi dilleriyle öğretim görmelerini sağlamak üzere, gerekli kolaylığı gösterecektir. Bu hüküm Türk Hükümeti'nin söz konusu okullarda Türk dilinin öğretilmesini zorunlu kılmasını engel olmayacaktır.

Madde 42: Türkiye Hükümeti azınlıkların aile ya da kişi statüleri konusunda, azınlıkların törelerine göre çözümlenmesine uygun her türlü hükümleri koymayı kabul eder.

İşbu hükümler Türkiye Hükümeti ile ilgili azınlıklardan her birinin eşit sayıda temsilcilerden oluşan özel Komisyonlarda düzenlenecektir. Anlaşmazlık olursa, Türkiye Hükümeti ile Milletler Cemiyeti Meclisi, birlikte, Avrupalı hukukçular arasından bir üst hakem atayacaktır.

Madde 43: Azınlıklar, inançlarına aykırı ya da dinsel ayinlerini bozucu herhangi bir işlem yapmaya zorlanmayacaklar.

Madde 44: Türkiye, yukarıdaki maddelerin, Türkiye'nin Müslüman olmayan azınlıklarına ilişkin bulunduğu ölçüde, uluslararası toplumu ilgilendirici nitelikte yükümler getirdiğini ve onların Milletler Cemiyetinin güvencesi altına konulmasını kabul eder.

Madde 45: Türk Hükümeti tarafından Türkiye'deki azınlığa tanınan bu haklar, Yunan Hükümetince, kendi ülkesindeki Türk azınlığa tanınmıştır.

Bu protokolle birlikte azınlıkların hakları, karara bağlanmış olsa da iki ülke arasındaki olumsuz ilişkilerden dolayı, protokoldeki maddelerin bazı zamanlarda uygulanmadığını görmekteyiz.

Lozan'ın Fener Rum Patrikhanesi'ne ve Patrik'e Etkileri: Fener Rum Patrikhanesi, Lozan Antlaşması'nda, bir ibadet kurumu olarak, Türkiye tarafından herhangi bir teminat ve koruma altına alınmadı. İsmet İnönü, Patrikhane'nin sadece Türkiye'deki Ortodoksların dinî ihtiyaçlarını karşılayan bir kurum olarak Türkiye'de kalmasını, muhatap ülkelerin sözlü güvencelerine dayanarak kabul etti (Yıldırım-Sofuoğlu, 2010, s. 206). Lozan Antlaşması'ndan sonra Patrikhane, günümüzde halen Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin bir kurumu statüsündedir. Türkiye'de bulunan diğer gayrimüslim azınlıklara ait kilise ve sinagoglardan farklı değildir. Bununla birlikte Patrik de, Türk vatandaşı gayrimüslim memurlardan farksızdır. Patrik, Türk vatandaşı memurlarla, Türk kanunlarına tâbi olmakla birlikte, Türk vatandaşları gibi aynı hak ve sorumluluklara sahiptir.

Lozan Antlaşması ile Patrikhane'nin, siyasî ve idarî sözde hak ve imtiyazlarının hepsi kaldırıldığı için Patrik, artık sadece dinî yetki ve sorumluluğa sahiptir. Patrik, Ortodoks Rumların temsilcisi pozisyonunda değildir. Aynı zamanda, Türk resmî makamları ile Rum cemaati arasında aracılık yapmak gibi bir görevi de bulunmamaktadır (Yalçın, 2012, s. 491). Fener Rum Patrikhanesi, din işleriyle ilgilenen bir kurum olarak kabul edildiği için, Cumhuriyetin ilk yıllarında patrik yerine "başpapaz" sıfatı kullanıldı. İlerleyen zamanlarda ise, Türk-Yunan ilişkilerinin yumuşamasına paralel olarak "patrik" unvanı yeniden kullanılmaya başlandı (Osmanoğlu, 2010, s. 253). Daha sonrasında ise Türk kamuoyunda azınlıklara karşı olumsuz bir hava esmesiyle, patrikhanenin kapatılması yönünde söylentiler çıktı. Özellikle 1924'te "Tevhid-i Tedrisat Kanunu" kapsamında patrikhanelerin ve hahambaşılığının kapatılması ile ilgili Türk kamuoyunda yazılar çıktı. Bahsi geçen yazılar ve söylentiler nedeniyle Rum azınlık, bu konuda huzursuz oldu (Güllü, 2018b, s. 270). Nihayetinde patrikhanelerin kapatılması konusu, resmî bir şekilde gündeme gelmedi.

Patrik seçimleri serbestçe yapılmakla birlikte, Türk Hükümeti bazı şartlar aramaktaydı. Patrik, Türkiye'de bulunan Türk vatandaşı metropolitler tarafından seçilecekti. Lozan'dan sonra, Sen Sinod Meclisi de patrik seçimi ile ilgili son duruma uygun bir karar aldı (Şahin, 1999, s. 270-271). 1925'te Patrik VI. Konstantinos Arabacıoğlu, Türk vatandaşı olmadığı için Türk Hükümeti tarafından mübadele yolu ile Yunanistan'a gönderildi. Sonraki dönemlerde III. Basileios (1925-1929) ve II. Fotios (1929-1935) patrik olarak seçildiler. 1930 yılında Türk-Yunan ilişkilerindeki olumlu hava ile birlikte Patrik II. Fotios, başpapazlık yerine patrik unvanı kullanmaya başladı (BCA, 30-10-0-0; 109-725-12; 21 Mayıs 1930). Diğer taraftan, II. Fotios'un bütün dünya Yunanlılarının patriği gibi davranarak resmî kabuller ve dinî ayinler yapması dikkat çekmekteydi (BCA, 30-10-0-0; 109-725-12; 21 Mayıs 1930, s. 2). 1937'de Patrik I. Benjamin (Bünyamin), İsa'nın doğum günü yortusu vesilesiyle bütün dünya Ortodokslarına yayınladığı beyannamede kendisini "Konstantinopol ve Yeni Roma Piskoposu ve Merkez Patriği" olarak ifade etmekteydi (BCA, 30-10-0-0; 109-731-11; 29 Ocak 1937, s. 2). Bu süreçte Türk Hükümeti'nin Patrikhane'ye ya da Patrik'e herhangi bir müdahalesi olmadı.

10 Haziran 1930 tarihli Ankara Sözleşmesi ve Balkanlarda İttifak Arayışı: Türkiye ve Yunanistan arasında, nüfus mübadelesinde bazı sorunlar yaşandı ve bu durum 1930'a kadar devam etti. Nihayetinde, 10 Haziran 1930 tarihli Ankara Sözleşmesi (Türk-Yunan İtilâfnamesi) ile mübadele sorunu çözüme kavuştu². Bu gelişme, Türk-Yunan ilişkilerine de olumlu yansıdı (Çakmak, 2008, s. 95). 5 Ekim 1930'da I. Balkan Konferansı Türkiye, Yunanistan, Arnavutluk, Bulgaristan, Romanya ve Yugoslavya temsilcilerinin Atina'da toplanmasıyla gerçekleşti (Hatipoğlu, 1997, s. 169; Değerli, 2008, s. 122). İlk Balkan Konferansı'nın gerçekleşmesiyle,

² Konuyla ilgili basında çıkan haberler için bkz. (Türkiye-Yunan İtilafı, 1930, s. 1-2; Türk-Yunan İtilafı Bugün İmzalanıyor, 1930, s. 1; Türk-Yunan İtilafı İmzalandı, 1930, s. 1-2; Yunanlılarla İtilâfname, 1930, s. 4-5; Türk-Yunan İtilafnamesi Dün İmza Edildi, 1930, s. 1; Türk-Yunan İtilafı Dün Meclise Tevdi Edildi, 1930, s. 1; Türk-Yunan İtilafı, 1930, s. 1; İtilâfname", *Cumhuriyet*, N. 2192, "İmzadan Sonra Hariciye Vekili İle Venizelos Birbirlerini Tebrik Etiler", *Yarın*, N. 175, s. 5; 15 Haziran 1930, s. 1; Yunan Meclisi İtilâfnameyi Tasdik Edecek, 1930, s. 1; B. M. Meclisi Türk-Yunan İtilafını Tasdik ve Tatili İçtima Karar Verdi, 1930, s. 1; Mübadele Ahali Hakkında Lozan Muahenamesiyle Atina İtilâfnamesinin Tatbikatından Mütevellit Mesailin Halli İçin Yunanistanla İmza Edilen Mukavelenamenin Tasdikini Mutazammın Kanun, 1930, s. 9174).

Türkiye ile Yunanistan'ın birbirine olan güveni artarak iki devlet aralarında anlaşmalar yaptı. Bu konferanstan çok kısa süre sonra, 27-31 Ekim tarihleri arasında, Venizelos Türkiye'yi ziyaret etti (Venizelos, 1930, s. 1; Gazi Hz., M. Venizelos Kabul Ettiler Macar Başvekil Geldi ve Ankara'ya Gitti, 1930, s. 1).

Türkiye ve Yunanistan arasında 30 Ekim 1930'da siyasi, askerî ve iktisadî konularda üç anlaşma imzalandı. Bu anlaşmalar: Dostluk, Tarafsızlık, Uzlaştırma ve Hakemlik Antlaşması; Deniz Kuvvetlerinin Sınırlandırılması Hakkında Protokol ile Oturma, Ticaret ve Denizcilik Sözleşmesi'ydi (Türk-Yunan Münasebatında Yeni Bir Devir: Muahede İmza Edildi, 1930, s. 1-6; Kitromilides, 2006, s. 222; Erdem, 2009, ss. 93-128). Türkiye ve Yunanistan arasında yapılan bu ikili anlaşmalarla, iki komşu ülke, Balkan güvenliğini sağlamak için Balkan Konferanslarına devam ettiler. II. Balkan Konferansı, 20-26 Ekim 1931'de İstanbul ve Ankara'da yapıldı (Balkan Konferansı Bu Sabah Açılıyor, 1931, s. 1-6). III. Balkan Konferansı ise 22-26 Ekim 1932'de Romanya'nın başkenti Bükreş'te gerçekleşti (Balkan Konferansı Dün Bükreş'te Açıldı, 1932, s. 3). Bu konferansı izleyen süreçte, Mart 1933 tarihi itibarıyla Yunanistan'da iktidar değişikliği oldu (Yunanistan'da Darbei Hükümet, 1933, s. 1; Yunanistan'da Diktatörlük İlan Edildi, 1933, s. 1). Ancak bu durum, Türk-Yunan ilişkilerini olumsuz etkilemedi. Bununla birlikte, aynı yıl 14 Eylül'de iki devlet arasında Samimi Anlaşma Misakı imzalanarak sınırların eski şekli kabul edildi (Yeni Türk-Yunan Misakı Bugün İmza Ediliyor, 1933, s. 1-5; Zafer Çakmak, 2008a, s. 98; Çakmak, 2008b, s. 107-128). Bu anlaşmanın hemen ardından 4-10 Kasım 1933 tarihinde IV. Balkan Konferansı Selanik'te yapıldı (Balkan Konferansı Bugün Selanik'te Toplanıyor, 1933, s. 1-6).

Balkan Konferanslarının neticesinde Balkan Antantı; Türkiye, Yunanistan, Romanya ve Yugoslavya'nın katılımı ile 9 Şubat 1934'te Atina'da imzalandı (Heyeti Vekile Dün Gazi Hz.'nin Riyasetlerinde Toplandı, 1934, s. 1-6; Sarafis ve Eve, 1990 s. 161; Jelavich, 1999, s. 213). Bu anlaşmayla, adı geçen devletler, Balkanlarda kendi aralarındaki sınırlarını karşılıklı garanti altına almaktaydı (C. Hall, 2014, s. 20).

II. Dünya Savaşı Yıllarında Türk-Yunan İlişkileri (1939-1945)

II. Dünya Savaşı'nda İtalya, Yunanistan'a savaş ilan ettiği zaman Türkiye, Balkan Antantı gereği olarak Bulgaristan'a, "Yunanistan'a karşı herhangi bir taarruzun savaş sebebi olacağını" açıkça bildirdi (Sadak, 1943, s. 2). Ancak, İtalya'dan sonra Almanların bölgeye girmesi ve Bulgarların bölgeyi işgali karşısında Türkiye, herhangi bir girişimde bulunmadı. Böylelikle Balkan Antantı'nın varlığı 1941'de sona erdi. Özellikle Türkiye ve Yunanistan'ın Balkanlarda güvenliği sağlamak için yaptığı çalışmalar neticesiz kaldı. Bununla birlikte Türkiye, II. Dünya Savaşı'nda Yunanistan'ın işgali karşısında işgalci güçlere karşı bir yaptırım uygulamasına da Yunanistan'a insani yardımlar da bulunmuştur.

II. Dünya Savaşı sırasında Almanların Yunanistan'ı işgal etmesiyle Yunanistan'a yardımlarda bulunan Türkiye, mülteci ve sığınmacılara da kapılarını açtı. Bu dönemde Türkiye, Kızılay aracılığıyla Yunanistan'a Kurtuluş ve Dumlupınar vapurlarıyla yardım etti (Eray Biber, 2012, s. 99-128). Bunun yanı sıra, 1944'te İngilizler Yunanistan'a asker çıkardıkları zaman Türkiye, Oniki Ada üzerinde hak talep etmediğini Yunanistan'a bildirdi.

Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkiler, bu yönde gelişme gösterirken II. Dünya Savaşı yıllarında, daha öncesinde -I. Dünya Savaşı ve Milli Mücadele yıllarında- Osmanlı'ya ihanet eden gayrimüslimlere karşı kamuoyunda endişeler mevcuttu. Aynı zamanda bu endişeleri, Kazım Karabekir de dile getirmekteydi. Karabekir, Kasım 1940'ta yaptığı konuşmada, diğer gayrimüslimler gibi İstanbul Rumlarının da Anadolu'nun uygun yerlerine gönderilmesini istedi (Güllü, 2021b, s. 185-186). Savaş zamanında tehlikeli bir unsur olarak algılansa da savaşta tarafsız kalan Türkiye, İstanbul Rumlarına yönelik böyle bir uygulama yapmadı.

Varlık Vergisi (1942): Savaşa girmemesine rağmen ekonomik olarak kötü durumda olan Türkiye, birtakım önlemler almak zorundaydı. Bu kapsamda, halktan çeşitli vergiler alındı. Savaş zamanında uygulanan vergilerden biri de en çok ses getiren Varlık Vergisi'ydi (Varlık Vergisi Hakkında Kanun, 1942; Aktar, 2006). Devlet harcamalarının kamu gelirleriyle karşılanamaz hale geldiği zaman kaynak arayışlarına girildi. Türkiye genelinde yapılan hesaplamalara göre, 14 vilayette 420 milyon TL Varlık Vergisi alınacaktı (Varlık Vergisi, 1942, s. 1; Aktar, 2006, s. 140). Varlık Vergisi'nin açıklanmasıyla birlikte tepkiler vermeye başlanmıştı (BCA. 30-10-0-0; 86-569-8; 24 Ocak 1944, s. 2; BCA. 30-10-0-0; 85-560-19; 17 Mart 1943).

Alınan Varlık Vergisi'ni, dönemin Türkçülük politikası olarak görülmesi, sermayenin gayrimüslimlerden Türklere geçmesi için hazırlanan bir vergi olduğu, günümüzde de yaygın bir düşüncedir (Aktar, 2006; Güllü, 2019, ss. 601-618; Güllü, 2021b, ss. 184-207). Diğer taraftan, Varlık Vergisi'nin uygulanma şekli de eleştirilmektedir. Bu eleştirilerin başlıca sebebi, belirli standartlara uymadan gayrimüslimlerden daha çok vergi alınmasıdır. Bu eleştiriler yapılırken, dönemin gayrimüslimlerinin gelir seviyeleri ile Müslümanların gelir seviyelerinin de karşılaştırılması gerekmektedir.

Bu dönem zarfında Batı Trakya Türkleri ise Bulgar işgali altında, zor zamanlar yaşamıştır. Dolayısıyla Yunanistan, işgal altında olduğundan, Batı Trakya Türklerine karşı bir yaptırım uygulayamamıştır.

Soğuk Savaş Döneminde Türk-Yunan İlişkileri (1947-1991)

Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB), II. Dünya Savaşı'ndan sonra, iki süper güç olarak ortaya çıktı. Savaştan sonra Soğuk Savaş dönemi (1947-1991) olarak isimlendirilen yıllar başladı. ABD, SSCB'nin komünizmi yayma çabasını engellemek için bazı faaliyetlerde bulundu. ABD, Truman Doktrini (1947) doğrultusunda Marshall Planı (1948) ile Türkiye ve Yunanistan'a yardımlarla destek oldu. Bu yıllarda Sovyet tehdidine karşı Türkiye ve Yunanistan batı kanadında yer alıp birlikte hareket ettiler. Öncelikle iki devletin, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'ne [North Atlantic Treaty Organization (NATO)] girme çabaları iki ülkeyi yakınlığa taşıdı. Diğer taraftan Türkiye ve Yunanistan -II. Dünya Savaşı öncesinde olduğu gibi- Balkanlarda güvenliği sağlamak adına Yugoslavya ile ittifak kurmak için yakınlaşma çabaları içindeydi. Bu zaman zarfında Türkiye ve Yunanistan iyi komşuluk politikasını devam ettirdi. Aynı zamanda iki devlet arasında, resmi ziyaretler yapılarak dostluk mesajları verilmekteydi. Ancak bu yakın ilişkiler fazla sürmedi ve 1954 yılı itibarıyla iki devlet arasında ilişkiler gerginleşmeye başladı (Eray Biber, 2020b).

İstanbul Rumları: II. Dünya Savaşı sonrasında 1946 yılına gelindiğinde, Patrik Bünyamin'in ölümünden sonra Ortodoks Rum Patrikliği'ne seçilen Maksimos Vapurcuoğlu'nun mabed dışında ruhanî elbise giymesine izin verilmekteydi (BCA, 30-18-1-2; 110-20-9; 15 Mart 1946). Türk yetkililerin, zaman içinde Patrikhane'ye karşı daha ılımlı bir siyaset izlendiği görülmektedir. Ancak bu ılımlı yaklaşım aynı çizgide devam etmedi. Örneğin, 1947'de Rum okullarında okutulmak üzere Atina'dan gelen Yunanca kitaplarda Türkler ve Türkiye aleyhine yazılar tespit edildiği için bu kitapların okutulması yasaklandı (BCA, 30-10-0-0; 87-576-5; 22 Ocak 1947). Osmanlı döneminde, gayrimüslim okullarının eğitimine karışılmamasına karşın Cumhuriyet döneminde Rum okullarının daha sıkı denetlendiğini görmekteyiz.

Yunan İç Savaşı'nda Batı Trakya Türkleri: Yunanistan, II. Dünya Savaşı yıllarında işgale uğrayınca işgalcilere karşı örgütlenmeler başladı. Savaş sonuna doğru sağ ve sol görüşlü örgütlerin iktidar mücadelesi yüzünden, Yunanistan'da İç Savaş (1944-1949) patlak verdi. Bu dönem zarfında Türk azınlığı, komünist çetelerin faaliyetleri sebebiyle zor zamanlar yaşadı. Komünist çeteler, Türk köylerine baskınlar yapıp, hükümet kuvvetlerine karşı silahlı çatışmaya girdi (Eray Biber, 2020a).

Müftülük Meselesi: Batı Trakya Türkleri için II. Dünya Savaşı'nda Bulgar güçlere karşı olan mücadele, İç Savaş'ta Komünist çetelere karşı mücadeleye dönüştü. Savaş yıllarındaki zorluklar bitmeden, İç Savaş'ın yaşanması, Türk azınlığı oldukça zorlamıştı. Bu dönem zarfında, Türk azınlığın toplum düzenini devam ettirebilmesi için müftü seçimleri önemliydi. Nitekim 1947'de Batı Trakya'da müftülük meselesi gündeme gelmekteydi. Yunan İç Savaşı'nda birçok kurum işlevselliğini yitirirken, Evros Vilayeti'ndeki müftülük makamı da uzun süre boş kaldı. Türk azınlığın, bu konu hakkında genel valilik ve hükümetten istekleri bir sonuç vermedi. Müftü tayin edilmemesi yüzünden, Evros bölgesi, Müslümanlarının dinî ve ailevi meselelerinde karmaşa hâkimdi (Evros Müftülüğü, 1947, s. 1). Nihayetinde Gümülcine müftülüğü meselesi, B. Hafız Mustafa'nın Kral iradesiyle müftü tayin edilmesiyle çözüldü (Gümülcine Türk Cemaatinde, 1949, s. 2).

Diğer taraftan İç Savaş'ın en yoğun yaşandığı dönemde Yunan Hükümeti, İskeçe çevresinde 27 bin yoksul nüfusa ücretsiz yiyecek temin etmekteydi (Çetelikten Zarar Görenler ve Tedbirleri, 1948, s. 1). Yunanistan ile Türkiye arasında yapılan anlaşmaya göre, çeteler Makedonya yollarını kesebilecek durumda oldukları sürece Batı Trakya ahalisinin iâsesi Türkiye yolu ile ulaştırılacaktı. Neticede, yiyecek yüklü vapurlar, Amerika'dan İstanbul'a gelip trenle Dedeağaç'a gönderildi. Bu yiyecekler, 30 Türk vagonuna yüklendi ve İâşe Bakanlığı direktörü vasıtasıyla Dedeağaç'a ulaştırıldı (Siyasi Olaylar, 1948, s. 1). II. Dünya Savaşı yıllarında olduğu gibi Yunanistan'da İç Savaş yaşanırken Türkiye yine yardım etmekteydi.

Yine bu dönem zarfında Yunanistan'a, Marshall yardımlarının gelmesiyle Batı Trakya Türklerine de yardım yapıldı. Batı Trakya'da çocuklara her ay süt dağıtıldı. İskeçe şubesindeki süt dağıtımı şikâyetlere sebep olmaktaydı. İskeçe'deki şikâyetlerin artması üzerine Yunan İâşe Bakanı B. Averof, sütlerin vaktinde dağıtılmaması yüzünden devletin girdiği zararları tespit etmek ve sorumluları bulmak için tahkikat başlattı. Bütün bu şikâyetlere ve tahkikata rağmen Gümülcine'de ya da başka bir yerde şikâyet yoktu (Süt Meselesi, 1949, s. 2). Yunan Maliye Bakanlığı, Gümülcine Türklerinin ihtiyacını sağlamak için Gümülcine mal sandığından, doğrudan cemaat emrine verilmek üzere 50 milyon drahmi gönderdi. Bu para, ödeme şartları sonra tespit edilmek üzere bir borçlanma şeklinde verildi (Gümülcine Türk Cemaatinde, 1949, s. 2; Gümülcine Türk Cemaatinde, 1949, s. 2; Gümülcine Cemaat Hey'eti, 1949, s. 2; Gümülcine Cemaati, 1949, s. 2).

Tüm bu gelişmeler yaşanırken, Gümülcine'de sadece Türkler için bir angarya verildi. Bir asker sabah beş buçukta, evlerden ev sahibini alarak akşam altı buçuğa kadar çalışması için zorluyordu. Bu kişiler, şehir dışında yapılan yolda çalışmak mecburiyetinde bırakılmaktaydı. Günde bazen 30-40, bazen de daha fazla kişi bu işi yapmaktaydı. Gidemeyecek durumda olan kişiler ise, 15-20 bin drahmi verip yerlerine amele gönderiyordu (Gümülcine'de İki Sakat Tedbir, Trakya, 30.08.1948, s. 1). Yunan devleti, bu uygulamasıyla, Batı Trakya Türklerine azınlık olduğunu hissettirmekteydi.

Türk-Yunan Yakınlaşmasının Fener Rum Patrikhanesi'ne Etkileri (Patrik Athenagoras): Türk Hükümeti, patriklik için Türk vatandaşı olma şartı aramaktaydı. Ancak 1948'de Türk Hükümeti, Türk vatandaşı olmayan New York Metropoliti Athenagoras Spiruya'nın seçimine olumlu yaklaştı (Macar, 1999, ss. 36-39). Bunun sebebi ise, Türkiye'nin, II. Dünya Savaşı sonrası politikasına uygun olarak ABD ile geliştirdiği ilişkilerdi. Athenagoras, patriklik döneminde çeşitli faaliyetlerde bulunarak Rumları organize etmeye çalıştı. Görevde kaldığı süre boyunca, Ortodoksları birleştirme çabası içinde olduğunu bilinmektedir.

İstanbul'da bulunan Ortodoks patriği istifa edince, yeni patrik seçimini yapacak olan metropolitler arasında birtakım ihtilaflar oluştu. Çoğunluk, New York metropoliti Athenagoras'un, patriklik makamını alacağı yönünde ümidi vardı. Bu takdirden, New York metropoliti Amerikan tabiiyetinden çıkarak Türk tabiiyetine geçecekti (Muhtelif Haberler, 1948, s. 2). 17 metropolit yeni patrik seçimini yaptılar. Bu seçimde, Amerika başpiskoposu Athenagoras, patrikliğe seçildi. 17 oydan 11 tanesi Athenagoras lehine, altı tanesi de beyaz çıktı. Yeni patrik Athenagoras, yılbaşı

yortularından önce İstanbul'a Türk pasaportu ile seyahat etti. Amerika'da gazetelere beyanatta bulunan yeni patrik, kilisenin dini bir teşekkül olduğunu ve politikaya karışmaması gerektiğini beyan etti ve "inanıyorum ki Osmanlı İmparatorluğu ortodoksluğu kurtarmış ve yükseltmiştir", şeklinde açıklamalarda bulundu (Ortodoks Patrikliği, 1948, s. 2).

Athenagoras, ABD Başkanı Truman'ın dostuydu. Ocak 1949'da Truman'ın özel uçağı ile Paris'e oradan da İstanbul'a geçti. İstanbul'da uçak alanında, kalabalık Ortodoks ahali ile kilise erkânı ve Amerikan mümessilleri tarafından karşılandı. Yeni patrik, Fener Patrikhanesi'nde taç giydi ve resmen görevine başladı. Yeni Patrik Athenagoras, ABD Başkanı Truman'ın Cumhurbaşkanı İnönü'ye hitaben yazılan bir mesajı da getirdi. Bu münasebetle patrik, Ankara'ya giderek bu mesajı cumhurbaşkanına verdi (Haftanın Siyaseti, 1949, s. 1).

Görüldüğü gibi Türkiye'de Patriklerin seçimleri serbestçe -anlaşma maddelerine uygun olarak- yapılırken hatta Türkiye, kendi kurallarından taviz verirken; Yunanistan'da ise Batı Trakya Türklerinin ruhani liderleri olan müftülerin seçimi -anlaşma maddelerine aykırı olarak- Yunan yetkililer tarafından tanınmamaktadır. Yunanistan, müftüleri kendi atamaktadır.

Batı Trakya Türklerinin Cemaat Seçimleri: 1940'lı yılların sonları ve 1950'lerin başları, Yunan Hükümeti'nin Türk azınlığına belli haklar verdiği bir dönemdi. Örneğin, 16 Haziran ve 28 Eylül 1949 tarihlerinde çıkan iki Kral iradesi ile, Türk cemaatlerinin yönetim kurulları, üç yılda bir yapılacak seçimlerle belirlenebilecekti (Oran, 1986, s. 73). Bundan önce bu kurullar, Yunan Hükümeti tarafından atanıyordu ve bu durum Türk cemaatinin özgür idaresiyle yöneticilerini seçmesini engelliyordu. Ancak belirtmek gerekir ki, Yunanistan'ın aldığı bu karar, 1949'da Türk Hükümeti'nin Rum azınlığı için aynı zamanda aldığı bir karardan sonra geldi. Burada, Lozan kararlarındaki müteakabiliyet ilkesine uygun, net bir uygulama örneği görülmektedir. 1932'den sonra Türk cemaatinin düzenlenmesi için fırsatlar verildi. Fakat bazı görüşler yüzünden, Türk cemaatinin durumu eskisi gibi kaldı ve düzenlemeler yapılamadı. Batı Trakya Türklerinin cemaati ve müftüleri hakkında Yunanistan'da bir kanun mevcuttu (Cin, 2013, s. 82). Bu kanuna göre cemaat heyetleri, üç yıl süreyle ve seçimle bu mevkilere gelirlerdi. Ancak yine bu kanunun 12. maddesi, cemaat heyetleri seçiminin yapılması için kral iradesi çıkarılmasını şart koşmaktaydı. 31 Mart 1946 mebus seçiminden 1949 yılı başına kadar, iç kargaşa yüzünden hiçbir teşekkül için seçim söz konusu olamazdı. Ancak, 1949 yılı başlarında seçimler yeniden gündeme gelmeye başladı. Belediye seçimleri yapılmaya başlanınca, cemaat seçimlerinin de yapılabileceği anlaşıldı (Cemaat Seçimleri, 1949, s. 1). Diğer taraftan, Belediye seçimleri yapıldığı sırada Gümülcine'de 14 bin Türk ve 16 bin Rum nüfusu vardı. Bu oranla, belediye heyetinde 11 Türk azanın olması gerekiyordu. Ancak aza sayısı, üçe indirildi (Belediye ve Nahiyeler, 1949, s. 1). Yunanistan'da çıkan kararlarla birlikte ilk Türk cemaat seçimleri, 22 Ocak 1950 tarihinde yapıldı (Andreades, 1956, s. 13).

İstanbul Rumlarında Eğitim ve Heybeliada Ruhban Okulu: İstanbul Rum Cemaatinin, zaman zaman yaşam koşullarına dair devlete istek ve şikâyetlerde bulunduğunu görmekteyiz. Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkilerin geliştiği bir yıl olan 1947'de Patrikhane, Heybeliada Ruhban Okulu'nu yüksekokul haline getirmek, ders programında değişiklikler yapmak ve yabancı öğretmen ve öğrenci getirmek için, Milli Eğitim Bakanlığı'na müracaatta bulundu; ancak bu kabul edilmedi. 1948'de, Rum okullarına devletçe tayin edilen Türk öğretmenlerinin ve müdür yardımcılarının aylıklarının cemaate yüklenmesi, Rum cemaati tarafından dile getirildi. Bu aylıkların devlet tarafından ödenmesi istenirken, Rum ilkokullarında ve liselerinde Rumca okutulan derslerin hiç teftiş edilemediği de şikâyet konusu oldu. Bu derslerin, Eğitim Bakanlığınca değilse bile cemaat tarafından kontrol edilmesi ve bu konunun kanuna bağlanması talep ediliyordu ((BCA, 30-10-0-0; 109-733-2; 27 Aralık 1948; BCA, 490-1-0-0; 608-110-7; 28 Mart 1950, s. 41-42). 1950 yılına gelindiğinde ise -Menderes döneminde- Milli Eğitim Bakanlığı'nın emriyle Heybeliada Ruhban Okulu, "Teoloji İhtisas Okulu" olarak adlandırıldı. Bu dönem zarfında Fener Rum Patriği Athenagoras, Ruhban okulu için büyük atılımlar yapmıştır. İlerleyen yıllarda ise yabancı uyruklu öğrenci kabulü olduğu gibi sayıları da artmıştır.

Batı Trakya Türklerinde Eğitim: Batı Trakya’da, savaştan önce sayıları 305 kadar olan ilkokulların 1948 yılında nasıl eğitim verdikleri belli değildi. Köy ve şehirlerdeki okullar, eğitim ve öğretimi devam ettirmeye çalıştı. Öğretmenler, görevlerini yaparken kendi inisiyatiflerini kullanmaktaydı. Gümölcine okullarına devlet el koyduğu için öğrenime geç başlandığından, sürenin telafî edebilmek için diğer okullardan daha ileri bir tarihte kapandılar (Mevsim Değişirken, 1948, s. 1). Çetecilik faaliyetlerine rağmen eğitime ara vermeyen öğretmenlerin mağdur olmaması için Batı Trakya Türkleri, kendileri çabalamaktaydı (Yeni Ders Yılına Giriyoruz, 1948, s. 1). Öğretmenlerin maaşlarını Yunan devletinden beklemeden Türk esnafı, kendi aralarında toplamaktaydı (Okullarımız, 1948, s. 1).

İstanbul Rumlarının İstekleri: İstanbul’da emlak alım satımında Rumların Türk vatandaşları gibi muamele görmediği oysaki İstanbul’da kalan Rumların hukukî durumlarının kanunlar ve muahedeler ile belirlenmiş olmasına rağmen emlak alım ve satımları emvali metruke ahkâmına tabi tutulmaları yüzünden yolsuzluklara sebep olduğu yönünde, İstanbul Rumları tarafından şikâyetler vardı. Bunların dışında, Galata’da Paraiya Kilisesi’nin Papa Eftim’den alınarak Rum cemaatine verilmesi de istenmekteydi. Aynı zamanda, Rum vatandaşlarının memurluk haklarından faydalanması istenmekte ve 1924 yılında siyasî sebeplerle Baro’dan tasfiye edilen Rum avukatların mesleklerine geri dönmeleri talep edilmekteydi (BCA, 30-10-0-0; 109-733-2; 27 Aralık 1948, s. 6). İstanbul’daki Rumların istekleri arasında; cemaat kilise, okul, hastane ve yetimhane binalarından alınan mukataa vergilerinin kaldırılması da yer almaktaydı (BCA, 30-10-0-0; 109-733-2; 27 Aralık 1948, s. 7).

İstanbul Rum cemaatinin bu istekleri doğrultusunda Türk yetkililerden gelen cevaplarda; Rum cemaate, memurluğa başvurdukları takdirde gerekli kararların alınacağı; barodan ihraç edilenlerin ise siyasî sebeplerden değil, avukatlık kanununun aradığı manevî özelliklere sahip olmadıkları için avukatlıktan çıkarıldıkları bildirilmişti. Azınlık okullarındaki öğretmenlerin maaşları için ise Milli Eğitim Bakanlığı, bütçesinden verilmeye çalışılması ve yardım olarak karşılanmasına Bakanlar kurulunca karar verildi. Diğer taraftan, Galata’da Rumlara ait olup Papa Eftim’in idaresinde kalan Hristo Kilisesi, patrikhaneden gönderilen bir heyet tarafından Haziran 1947’de teslim alınmıştı. Ancak Panaiya Kilisesi Papa Eftim’in idaresinde olup 40 kadar cemaati vardı (BCA, 490-1-0-0; 608-110-7; 28 Mart 1950, s. 38-39). Panaiya Kilise yine Papa Eftim’in kontrolünde kalıyordu.

1951 Kültür Anlaşması: 1950’li yılların başında Türkiye ile Yunanistan arasındaki iyi ilişkiler eğitim alanına da yansdı ve 20 Nisan 1951 tarihinde iki ülke arasında Kültür Anlaşması imzalandı.³ Aynı yıl Ankara Hükümeti, Türk-Yunan dostluğunun bir göstergesi olarak Batı Trakya’da Türk okulları için istenilen 24 ilkokul öğretmenini tayin etti (24 öğretmen Batı Trakya’ya Gidiyor, 1952, s. 1). 1952 Kültür Anlaşması ile birlikte, Türk ve Yunan Hükümetlerinin, özellikle Türk Hükümeti’nin, büyük maddî ve manevî yardımları sonucu, “Azınlık” eğitiminde önemli gelişmeler yaşandı. Ancak Kıbrıs Sorunu yüzünden bu gelişme giderek azaldı (Eğitim Üzerine, 1993, s. 1-2).

Kıbrıs Meselesi’nin Türk-Yunan İlişkilerine Etkileri

Türk-Yunan ilişkileri 1954-1960 yıllarında Kıbrıs Meselesi yüzünden iyi değildi. Yunanistan adanın kendisine verilmesi için konuyu, 1954’te Birleşmiş Milletlere taşıyarak uluslararası bir mesele haline getirdi. Türkiye ise Yunanistan ile iyi ilişkilerin devamı, Balkanlarda güvenliğin sağlanması gibi sebeplerden dolayı bu konuda sessiz kalmaktaydı. Ancak 1954’ten sonra hem

³ 1951 tarihli Türk-Yunan Kültür Anlaşması’na göre, her yıl karşılıklı olarak azınlık ortaokul ve liselerine gönderilmesi kararlaştırılan 35 öğretmen kontenjanı, Yunanistan tarafından, İstanbul’daki Rum Azınlığın sayısının azlığı ve müteakabiliyet ilkesi öne sürülerek, 1991-1992 öğretim yılından itibaren 16’ya düşürüldü. Bkz. (Yunanistan’da Türk Varlığı, t.y.) <http://www.mfa.gov.tr/bati-trakya-turk-azinligi.tr.mfa> [Erişim tarihi: 10 Temmuz 2021].

Yunanistan'ın, Kıbrıs üzerindeki politikaları hem de adada yaşanan olaylar Türk kamuoyunun tepkisi yol açtı.

6-7 Eylül (1955) Olayları: Yunanistan ve Kıbrıs'taki Türkiye ve Türklere yönelik tavır ve gösteriler, Türk kamuoyunda huzursuzluğa neden oldu (Bilge, 1996, s. 347). Bu olayların yaşandığı sırada, Atatürk'ün Selanik'teki evinin bombalanması haberi üzerine Türkler, galeyana gelip Rumlara karşı saldırılar gerçekleştirdi. Olaylar sadece İstanbul'da değil, aynı zamanda Ankara ve İzmir'de de yaşandı (BCA, 30-1-0-0; 19-110-5; 9 Eylül 1955, s. 2; Ayaz, 2015, ss. 82-92). Yaşanan yağmalama olaylarından sonra Patrik Athenagoras, Başbakan Adnan Menderes'e bir yazı yazarak durum hakkında bilgi verdi. Athenagoras yazısında; Rum Ortodoks cemaatine ait kilise, okul, ticaret ve işyerlerinin yağmalandığını, bir kısmının ateşe verildiğini, tarihî ve mukaddes tasvirlerle çeşitli mukaddes eşyaların gasp edilerek kabristanların da tahrip edildiğini bildirdi (BCA, 30-1-0-0; 133-869-5; 11 Eylül 1955).

6-7 Eylül'de yaşanan olaylardan sonra Başbakan Adnan Menderes'e Türkiye'nin dört bir yanından yardım ve destek için telgraf gönderildi (BCA, 30-1-0-0; 19-110-9; 17 Eylül 1955). Gelen yazılarda yaşanan olayların üzüntü verici olduğu vurgulanmaktaydı. Olaylar neticesinde "6 Eylül'de Zarar Görenlere Yardım Komitesi" kuruldu (BCA, 30-1-0-0; 37-222-1; 17 Eylül 1955, s. 1-2). 6-7 Eylül Olaylarından sonra yaşanan maddî hasarı karşılamak için Anadolu'nun çeşitli yerlerinden yardım yapılıyordu (BCA, 30-1-0-0; 37-222-1; 17 Eylül 1955; BCA, 30-1-0-0; 37-226-5; 1955). Adnan Menderes, yaşanan olayları millî bir felaket olarak değerlendirmekteydi (BCA, 30-1-0-0; 37-226-1; 8 Aralık 1955, s. 1). Etkileri uzun süren olaylar neticesinde; 27 Mayıs 1960 Darbesi'nden sonra Adnan Menderes, Yassıada Mahkemesi'nde yargılanırken "6-7 Eylül Olayları" dava konularından biri olmuştur. 6-7 Eylül Olayları günümüzde de organize edilmesi, halkın kışkırtılması, neden ve sonuçları açısından tartışılan bir konudur.

6-7 Eylül Olaylarının Batı Trakya Türkleri'ne Etkileri: Türkiye'de yaşanan 6-7 Eylül Olaylarından hemen sonra olmasa da ilerleyen tarihlerde Batı Trakya Türklerine karşı Yunan yetkililer, politikalarında değişim yolları aramıştı (İliadis, 2020). 1956 yılında Batı Trakya Türklerine karşı olan baskı politikası yoğunlaştı; Türkçe ders kitabı okuyan öğretmenler kovuldu ve Türk malı kalem kullananlara casus muamelesi gördü (Yunan Makamlarının Türk Azınlığına Baskısı, 1956, s. 1). Türkiye'de eğitim alan Batı Trakyalı Türk çocuklarının, pasaportlu ve pasaportsuz olarak Yunanistan'a kabul edilmeyeceklerine dair bir kararname ise 1958'de çıkarıldı. Yunanistan'daki Türk ailelerinin de Türkiye'ye gelerek çocuklarını görmesine engellemek için vatandaşlara pasaport verilmedi (Yunan Makamları Batı Trakyalı Türklere Baskıyı Arttırdılar, 1958, s. 5). Türkiye-Yunanistan arasında 1958'de yapılan öğretmen değişimi sırasında, bazı Türk vatandaşları Rum öğretmenlere itiraz etti. Bu itirazın sebebi ise patrikhanenin kendisine yakın olan Rumları, Yunanistan'a göndermesiydi (Yunanistanla Öğretmen Mübadelesinde İhtilaf, 1958, s. 2).

Yunan Hükümeti, 1959 yılında aldığı bir kararla ilkökul öğretmenlerinin sınava tâbi tutulması zorunluluğunu kaldırdı, ilkökullarda Türkçe kitapların okutulmasına izin verdi ve Türkiye asıllı öğretmenlerden 23'üne vize vermeyi kabul etti. Bununla birlikte Batı Trakya'da 300'den fazla Türk köyü vardı. Diğer taraftan bakıldığında, öğretmen olmadığı için, Türk azınlığın büyük kısmı ilkökul mezunuydu. Yunanistan, Batı Trakya Türklerine yönelik yaptığı eğitim politikalarıyla Türk azınlığı, eğitimsiz bırakmayı amaçlamıştır.

Yunanistan'da Vatandaşlık Kanunu'nun, Batı Trakya Türklerine Etkileri: Yunanistan, 1955 tarih ve 3370 sayılı Vatandaşlık Kanunu'nun 19. maddesi ile Batı Trakya Türklerinin temel vatandaşlık hakkını ihlal ederek (Kabza, 2013) binlerce Türk azınlık mensubunu vatandaşlıktan çıkardı (Çelebi, Özçürümez ve Türkay, 2011, s. 135). Vatandaşlıktan çıkartılan 19. madde mağdurları, uzun yıllar boyunca vatandaşlık haklarını geri almak için uğraştılar. Ancak, 2000 yılında bile, haymatlos olan Batı Trakya Türklerinin çok azının Yunan vatandaşlığına alındığına;

Bölge Sekreteri ile Yunan İçişleri Bakanlığı yetkililerinin bu konuya gereken önemi vermediklerine dair Batı Trakya Türk basınında sitemkâr yazılarla karşılaşmaktayız (Sekiz Vatansız Daha Vatandaşlığa Alındı, 2000, s. 1; Vatandaşlık, 2000, s. 12).

Batı Trakya Türklerinin Cemaat Seçimleri (1957): 1950’li yılların ikinci yarısında, özellikle Kıbrıs Sorunu nedeniyle Türkiye ve Yunanistan arasında kötüleşmeye başlayan ilişkilerin etkisi, Batı Trakya’da da hissedilmeye başladı. Bu dönemde, “Türk” kimliğinin kullanılmasından duyulan rahatsızlıklar artmaktaydı. Türkler, Pomak ve Çingene olmak üzere ikiye ayrılmaya çalışıldı (İliadis 2020, s. 30).

Gümölcine’de yapılan 1957 seçimlerine Çingeneler de dâhil edildi. Buna rağmen Türklere ait liste 1874 oyla kazanırken, Yunan Hükümeti’nin desteklediği kişiler 450 oy aldı. İskeçe’de ise durum farklıydı; Yunan Hükümeti’nin desteklediği İbrahim Demir, 584 oyla seçimleri kazandı (Batı Trakya Seçimlerinde Yunanlılar Baskı Yaptı, 1957, s. 1). Yunanistan her bölgede başarılı olamamışsa da, propaganda çalışmaları İskeçe’de başarıya ulaştı.

Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti’nin Kurulması ve Azınlıklara Etkisi (1960): 1960 yılında Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti’nin kurulmasıyla Türkiye ve Yunanistan ilişkilerinin ılımlı bir hale geldiği söylenebilir (Olaylarla Türk Dış Politikası, s. 372; Sevinç, 2017, s. 196). Kurulan bu devlet üzerinde Türkiye, İngiltere ve Yunanistan garantör devlet olacaktı. Ancak 1964’te, Kıbrıs Cumhurbaşkanı III. Makarios (Kıbrıs Ortodoks Kilisesi başpiskoposu), yapılan antlaşmaları feshetti ve Rumlar Adayı ele geçirdi. Rumların Türklere yaptığı katliamlar karşısında Türkiye’nin müdahale etme isteğine, ABD sert bir şekilde karşı çıktı. Türkiye elinde yeterli teçhizat olmadığı için adaya çıkarma yapamadı.

Türkiye’de Yunan Vatandaşlarının Sınır Dışı Edilmesi (1964): Kıbrıs olaylarının başlamasıyla birlikte, Türk kamuoyunda başta Patrikhane olmak üzere, Türk vatandaşı Rumlar ve Türkiye’deki Yunan vatandaşlarına karşı olumsuz düşünceler oluşmaya başladı. 1930 tarihli “Türkiye ile Yunanistan Arasında İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Mukavelenamesi” adlı antlaşma 1964 tarihinde Türkiye tarafından tek taraflı olarak feshedildiği için, binlerce Yunan vatandaşı Türkiye’yi terk etmek zorunda kaldı (BCA, 30-1-0-0; 64-397-3; 3 Ekim 1965; Zeliha İdrisoğlu, 2019). Türkiye’de yaşayan Yunan vatandaşlarının bazıları Türk vatandaşı Rumlarla evli olduğu için binlerce Türk vatandaşı Rum’un da göçü söz konusu oldu (Şimşek, 2007, s. 237-260). Bunun sonucu olarak, 1964 göçü ile birlikte Türkiye’de yaşayan Rum nüfusu giderek azaldı.

Yunanistan’da Cunta Yönetimi (1967): Yunanistan’da 1967’de kurulan yeni rejim, Türk azınlığa baskı uygulamaya başlayınca Türkiye bu konuda Yunanistan’ı uyardı (Batı Trakya’daki Türkler Yıldırılıyor, 1967; M. Ali Birand, 1967; Batı Trakya’daki Baskı İçin Yunanlıları Sert Şekilde Uyardık, 1967). Türkiye Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil, Yunan Cunta Hükümeti’nin Batı Trakya’daki Türklere karşı yaptığı zulüm ve sindirmenin, Lozan Antlaşması’nın Türkiye’ye tanıdığı mütekabiliyet hakkına dayanılarak karşılanacağını ve gerekli tedbirlerin alınması gerektiğini açıkladı (Batı Trakya’da Türklere Baskı Karşılık Görecek, 1967). Ancak azınlıklarla ilgili sorunlar çözülmeyince, Türkiye ile Yunanistan arasında azınlık hakları konusunda 1968 yılında görüşmeler yapıldı. Ankara ve Atina’da büyükelçiler seviyesinde yapılan görüşmelerde, Batı Trakya Türkleri ile İstanbul’daki Rum azınlık hakları gözden geçirildi (Azınlıklar İçin Türk-Yunan Görüşmeleri Başlıyor, 1968).

Heybeli Ruhban Okulu’nun Kapatılması (1971): Heybeliada Ruhban Okulu Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti döneminde din adamı ihtiyacını karşılamıştır. Heybeliada Ruhban Okulu gündeme geldiği zaman, Türk devleti tarafından kapatıldığı gibi bir algı oluşturulmaya çalışılmaktadır. Oysaki 1971 tarihinde “Özel Öğretim Kurumları Kanunu”nun bazı maddelerinin iptal edilmiştir. Bütün yüksekokullar, devlete bağlanmıştı (Güllü, 2018a, s. 405). Patrikhane, bu durumu kabul etmedi. Bu konuda, girişimleri olmuşsa da kabul edilmedi. Heybeliada Ruhban Okulu özel okul statüsünde olduğu için devlete bağlanması gerekiyordu. Devlete bağlı bir üniversitede İlahiyat Fakültesi’ne bağlı olarak varlığını devam ettirebilirdi. Daha sonrasında ise

özel üniversitelerin devlet denetiminde olma şartı ile açılması kabul edilse de Patrikhane bunu kabul etmemiş ve Teoloji bölümü Patrikhane tarafından kapatılmıştır. 1971'den itibaren Heybeliada Özel Rum Erkek Lisesi olarak varlığını devam ettirmiştir (Yalçın, 2008, s. 131-132).

1974 Barış Harekatı: 1974'te Makarios'a karşı Yunan Cuntası'nın desteği ile Εθνική Οργάνωση Κυπρίων Αγωνιστών- Kıbrıslıların Milli Mücadele Örgütü (EOKA) darbe yaptı. Makarios, bu darbeyi Yunanistan'ın Kıbrıs'ı resmen işgali olarak görmekteydi. Türkiye, ABD ve NATO'dan bağımsız olarak Kıbrıs'a yönelik (20- 22 Temmuz 1974 ve 14- 16 Ağustos 1974) iki askerî harekât gerçekleştirdi. Bu askerî harekâtın neticesinde 13 Şubat 1975'te Kıbrıs Türk Federe Devleti kuruldu.

1983 Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC)'nin İlanından Sonra Batı Trakya'da Türk Kimliğinin Reddi: 15 Kasım 1983'te Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC)'nin ilân edilmesinden sonra Yunan Devleti, Türk azınlığa karşı olumsuz uygulamalara başlayıp “Türk” ve “Türkçe” deyimlerinin yasaklanması kararını aldı. Gümölcine ve İskeçe valileri, 1984'te, isimlerinde “Türk” bulunduğu gerekçesiyle derneklerin kapatılması için mahkemeye müracaat etti. Yunan mahkemeleri, üyelerinin Türk kökenli olduklarını belirtmeleri ve isimlerinde “Türk” kelimesinin bulunması bahanesiyle *Batı Trakya Türk Öğretmenler Birliği*, *Gümölcine Türk Gençler Birliği* ve *İskeçe Türk Birliği*'nin kapatılmasına karar verdi. 1987'de kesinleşen bu karara Batı Trakya Türkleri büyük tepki gösterdi. 29 Ocak 1988'de Gümölcine'de düzenlenen yürüyüşe 130 bin Türk katıldı (29 Ocak 1988'de Türklüğümüzü İnkâr Edenler 29 Ocak 1990'da Vahşi Duygularını Açığa Vurdular, 1992; “29 Ocak Direnişi, Batı Trakya Türklüğü'nün Uyanış Günü'dür, 1993, s. 1). 29 Ocak günü, Batı Trakya Türklerinin millî bayramı haline gelerek mevlitler ve çeşitli etkinliklerle kutlanmaya başlandı (Emin, 2016).

Yunanistan, 26 Ocak 1990'da Dr. Sadık Ahmet ve İbrahim Şerif'i, bir seçim propagandasında “Türkün” dedikleri için 18'er ay hapis cezasına mahkûm edip Selanik Diavata Hapishanesi'ne gönderdi (Toplumların Ulusal Kimliği Mahkeme Kararıyla Belirlenemez, 1992, s. 1). Aynı zamanda üç yıl siyasî haklardan da mahrum edildiler (Bağımsız Güven Listesinde Aday Olmaktan Mahrum Edilen Dr. Sadık Ahmet ve İlahiyatçı İbrahim Şerif 18 Ay Hapis Cezasına Mahkûm, Ayrıca Üç Yıl Siyasî Haklardan Mahrum Edildi, 1990, s. 1). Bu olaydan üç gün sonra Türk azınlık, 29 Ocak için mevlit okutma kararı aldı. Ancak Yunan yerel radyoları, bir Yunanlı'nın bir Müslüman tarafından saldırıya uğradığını duyurdu ve 29 Ocak mevlidinin engellenmesi gerektiği yönünde çağrılar yaptı. Sonrasında ise Yunan yerel gazete ve radyolar, saldırıya uğrayan Yunan'ın öldüğüne dair yalan haberler yaymaya başladı. Bu gelişmeler yaşanırken Gümölcine-Maronya Metropolit, Yunan yerel radyolarında Türkler aleyhine konuşmalar yaptı. Bu propagandaların sonucunda Gümölcine ve İskeçe'de Türkler aleyhine saldırılar başladı (29 Ocak Direnişi, Batı Trakya Türklüğü'nün Uyanış Günü'dür!, 1993, s. 1, 4). Türklere ait dükkânlara, Yunan fanatikler saldırırken Yunan polisi müdahale etmedi. Fanatiklerin saldırıları sonucunda 50 kişi yaralandı. Aynı saldırıda, İskeçe Bağımsız Milletvekili Ahmet Faikoğlu ve Mehmet Emin Ağa, demir çubuk ve bıçakla yaralandığından tedavi için Türkiye'ye götürüldü. Bu saldırılar karşısında dönemin Yunan Başbakanı Ksenofon Zolotas, maddî hasarın karşılanacağı sözünü vermişse de hasarlar karşılanmadı (Vakıflarımız Devletleştirildi, 2000, s. 1)

6-7 Eylül Olaylarından sonra Türkiye'de kampanyalar düzenlenip mağdurların mağduriyeti giderilmeye çalışılırken, Yunanistan'da aynı durum Batı Trakya Türklerinin başına geldiğinde Yunan yetkililer, vaadlerde bulunmuş olmalarına rağmen hiçbir şey yapmadı.

Yaşanan bu olaylardan sonra Yunanistan Mayıs 1991'de “Eşit Vatandaşlık ve Yasalar Önünde Eşitlik” politikasını ilân etmek zorunda kaldı. Ancak yine de Yunanistan, Batı Trakya Türklerinin haklarını vermeyip “Türk” kimliğine karşı uyguladığı politikaları devam ettirmektedir.

SONUÇ

Türk-Yunan ilişkilerinde, iki ülkenin sınır komşusu olması, tarihsel arka planda çözülmemiş ve karşılıklı güvensizlikten kaynaklanan birtakım sorunlar yaşanmaktadır. Bu sorunlardan biri de azınlıklar meseledir. Türkiye ve Yunanistan'da yaşayan azınlıkların statüleri, Lozan'da belirlenmiş olmasına rağmen iki devlet de olumsuz ilişkilerini, kendi vatandaşı olan azınlıklara yansıtmaktadır. İki devlet de mütekabiliyet ilkesine dayanarak, azınlıklara birtakım yaptırımlar uygulamaya çalışmıştır. Kronikleşmiş sorunların dışında, her iki ülkede yaşayan azınlıklar, kimliklerinden kaynaklı, bazı şiddet olaylarına maruz kalmışlardır.

Yunanistan, Batı Trakya Türklerine yönelik politikalarında, özellikle "Türk" kimliğinin reddi üzerinden uygulamalar yapmıştır. Batı Trakya Türkleri üzerinde, "Pomak ve Çingene" kartlarını oynayan Yunanistan, bölgedeki Türk kimliğini eritmeye çalışmıştır. Ama bunların dışında, özellikle Kıbrıs Meselesi'ne paralel olarak, Batı Trakya'da yaşayan Türklere yönelik saldırılar, yine "Türk" kimliği meselesinden ortaya çıkmıştır (29 Ocak 1990).

Diğer taraftan müftülük meselesinde ise seçilmesi gereken müftüler, Yunanistan tarafından hakları verilmediği gibi seçilmiş müftülere, sahtekarlık damgası vurularak Yunan mahkemelerince yargılanmıştır. Ama Türkiye'de İstanbul Rumlarının dini lideri olan Patrik, seçimle makamına gelmektedir. Öte yandan Türkiye, 1971'de kapanan Heybeli Ruhban Okulu açmamaktadır. Bunun sebebi ise Patrik'in Türk vatandaşı olması yani Türkiye'deki bir ruhban okulundan eğitim almasıdır. Günümüzde Patrik olan Bartholomeos, Heybeliada Ruhban Okulu'nun son mezunlarından. Görevden ayrılması ya da vefatı durumunda yerine seçilecek kişi hakkında İstanbul Rumları ve Yunanistan endişe duymaktadır. Türkiye bu durumu kendi lehine kullanmaktadır. Ruhban okulunun açılmasını, Batı Trakya'da müftü seçiminin serbest bırakılması halinde gerçekleştireceğini çok açık şekilde dile getirmektedir. Ancak Yunanistan bu teklifi kabul etmemektedir. Yunanistan'ın bu politikasının en büyük sebebi, müftülerin anlaşmalarla geniş yetkilere sahip olmasıdır. Müftülerin görev ve yetkilerini kapsayan Lozan öncesi anlaşmaların geçerliliği Yunan devleti tarafından tartışmalı bir konu olsa da AİHM çoğu kez hüküm giyen müftüleri haklı bulmuştur.

Bir diğer açıdan bakıldığı zaman Türk kamuoyundaki etkiler de farklıdır. Örneğin, 6-7 Eylül Olayları düzenli olarak Türkiye'de, her yıl gündeme gelirken aynı yıl içerisinde (1955) Batı Trakya Türklerinin, Yunanistan tarafından vatandaşlıktan çıkarılması meselesi dar bir çevrede dillendirilmektedir. Aynı zamanda 1964 göç meselesi ele alındığı zaman ise İstanbul Rumlarının göçe zorlandığı gibi bir algı yaratılmaya çalışılmaktadır. Oysaki 1964 göçü, Yunanistan vatandaşı olan Rumların sınır dışı edilmesi kararı üzerine yaşanmıştır. 1964 ve sonrasında yaşanan İstanbul Rumlarının göçleri, Yunanistan vatandaşı olan Rumlarla akrabalık bağları olan İstanbul Rumlarının göç etmesiydi.

Yunanistan'ın Batı Trakya Türklerine uyguladığı politikalar, Türkiye'ye bir mesaj niteliği taşımaktadır. Türkiye'nin ise İstanbul Rumlarına uyguladığı politikalar sadece Yunanistan'a değil aynı zamanda dünya kamuoyuna mesaj vermek için yapılan uygulamalardır.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

BCA. 30-10-0-0; 86-569-8; 24 Ocak 1944, s. 2.

BCA. 30-10-0-0; 85-560-19; 17 Mart 1943.

BCA, 30-18-1-2; 110-20-9; 15 Mart 1946.

BCA, 30-10-0-0; 87-576-5; 22 Ocak 1947.

- BCA, 30-10-0-0; 109-733-2; 27 Aralık 1948.
- BCA, 490-1-0-0; 608-110-7; 28 Mart 1950, s. 41-42.
- BCA, 30-10-0-0; 109-733-2; 27 Aralık 1948, s. 6.
- BCA, 30-10-0-0; 109-733-2; 27 Aralık 1948, s. 7.
- BCA, 490-1-0-0; 608-110-7; 28 Mart 1950, s. 38-39.
- BCA, 30-1-0-0; 19-110-5; 9 Eylül 1955, s. 2.
- BCA, 30-1-0-0; 133-869-5; 11 Eylül 1955.
- BCA, 30-1-0-0; 19-110-9; 17 Eylül 1955.
- BCA, 30-1-0-0; 37-222-1; 17 Eylül 1955, s. 1-2.
- BCA, 30-1-0-0; 37-222-1; 17 Eylül 1955.
- BCA, 30-1-0-0; 37-226-5; 1955.
- BCA, 30-1-0-0; 37-226-1; 8 Aralık 1955, s. 1.
- BCA, 30-1-0-0; 64-397-3; 3 Ekim 1965.
- BCA, 1029; 30-10-0-0; 123-872-9.

Kitap ve Makaleler

- Akgün, S. (1986). Birkaç Amerikan Kaynağından Türk-Yunan Mübadelesi Sorunu. Üçüncü Askeri Tarih Semineri. Ankara: Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları.
- Aktar, A. (2006). Varlık Vergisi ve Türkleştirme Politikaları. İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Andreades, K. G. (1956). The Moslem Minority in Western Thrace. Selanik
- Arı, K. (2014). Büyük Mübadele Türkiye'ye Zorunlu Göç (1923-1925). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Armaoğlu, F. (1997). 19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914), Ankara: TTK Yayınları.
- Ayaz, E. (2015). 6-7 Eylül Olaylarının Türk Gazetelerindeki Yansımaları, *International Anatolia Academic Online Journal Social Science*, 2(2), ss. 82-92.
- Aydemir, Ş. S. (2000). İkinci Adam: Cilt 2. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Eray Biber, T. (2012). Kızılay Arşiv Belgelerine Göre 1940-1942 Yılları Arasında Türkiye'den Yunanistan'a Yardımlar. *Türk Dünyası Araştırmaları*, C. 101, S. 201, ss. 99-128.
- Eray Biber, T. (2018). Lozan'dan Günümüze Batı Trakya'da Müftülük Meselesi. Balkanlar'da İslam Medeniyeti Beşinci Uluslararası Kongresi Tebliğleri Mayıs 2015, Saraybosna. İstanbul: İRCİCA, ss. 397-417.
- Eray Biber, T. (2016). Karadeniz Rumları ve Yunanistan. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.

- Eray Biber, T. (2019). Batı Trakya Türklerinin Sorunları Üzerine Bir Değerlendirme. Tuğba Eray Biber (Ed.). Bozkırın Oğlu Ahmet Taşağl'a Armağan. İstanbul: Yeditepe Yayınevi, ss. 691-710.
- Eray Biber, T. (2020a). Trakya Gazetesine Göre Yunanistan'da İç Savaş (Andartlık) ve Batı Trakya Türkleri (1944-1949). Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları. S. 33, Güz 2020, ss. 7-32.
- Eray Biber, T. (2020b). II. Dünya Savaşı Sonrası ABD Politikalarının Türkiye-Yunanistan İlişkilerine Etkileri (1946-1954). Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi. C. VII, S. 2, Aralık 2020, ss. 313-342, DOI: 10.16985/mtad.840563.
- Bilge, A. S. (1996). Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Türkiye-Sovyetler Birliği Münasebetleri. Mehmet Gönlübol (Ed.), Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995). Ankara: Siyasal Kitabevi, ss. 337-427.
- C. Hall, R. (Ed.) (2014). War In The Balkans: An Encyclopedic History From The Fall Of The Ottoman Empire To The Breakup Of Yugoslavia. California: ABC-CLIO.
- Cemil, M. (1933). Lozan. Cilt II. İstanbul: Ahmet İhsan Matbaası.
- Cin, T. (2013). 3647 Sayılı ve 2008 (3647/2008) Tarihli Yunanistan Vakıflar Yasası Ve Uygulamaları. Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 15, ss. 63-121.
- Çakmak, Z. (2008a). Venizelos'un Atatürk'ü Nobel Barış Ödülü'ne Aday Göstermesi. Erdem, S. 52, ss. 91-110.
- Çakmak, Z. (2008b). Türkiye İle Yunanistan Arasında İmzalanan Samimi Anlaşma Misakı (14 Eylül 1933) ve Yankıları. Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, S. 172, ss. 107-128.
- Celebi, Ö., Özçürümez, S., Türkay, Ş. (Ed.) (2011). İltica, Uluslararası Göç ve Vatansızlık: Kuram, Gözlem ve Politika. Ankara: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Yayınları.
- Çetinoğlu, A. S. (2009). Varlık Vergisi 1942-1944 Ekonomik ve Kültürel Jenosid. İstanbul: Belge Yayınları.
- Erdem, N. (2009). Yunan Tarihçilerinin Gözüyle 1930 Türk-Yunan Dostluk Antlaşması ve Venizelos'un Bu Sürece Katkıları. Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S. 23, Güz, ss. 93-128.
- Erdem, N. (2009). Yunan Tarihçiliğinin Gözüyle Anadolu Harekâtı (1919-1923). (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi/Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul.
- Güçlü, M. (2019). Varlık Vergisi, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Güler, A. (2000). Azınlıklar İle İlgili Lozan'da Oluşturulan Statü ve Bunun Türkiye'nin Milli Birlik ve Bütünlüğü Bakımından Önemi. Askeri Tarih Bülteni, S. 48, Şubat, ss. 41-69.
- Güllü, R. E. (2017). Patrik Meletios Metaksakis ve İstanbul Rum/Ortodoks Patrikhanesi (1921-1923). İstanbul: Ötüken Neşriyat.

- Güllü, R. E. (2018a). Türkiye’de Gayrimüslimlerin Yönetimi Osmanlı’dan Cumhuriyet’e, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Güllü, R. E. (2018b). Lozan Antlaşması Sonrası Türkiye’nin Azınlıklara Yönelik Politikaları. *Avrasya İncelemeleri Dergisi (AVİD)*, C. 7, S. 2, 2018, ss. 268-298.
- Güllü, R. E. (2019). İkinci Dünya Savaşı Sırasında Türk Kamuoyunda İstanbul’un Kimliği ve Güvenlik Tartışmaları. Tuğba Eray Biber (Ed.), *Bozkırın Oğlu Ahmet Taşağıl’a Armağan* içinde (ss. 601-618). İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Güllü, R. E. (2021). Ottoman Rums and the Venizelos – Constantine conflict after the Armistice of Mudros: the election of Meletios Metaxakis as patriarch. *Middle Eastern Studies*. 57:4, 499-515, DOI: 10.1080/00263206.2021.1874364
- Güllü, R. E. (2021b). İstanbul Türklüğünün Muhafazası İstanbul’un Kimlik ve Güvenlik Endişesi (1918-1941). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Hatipoğlu, M. (1988). Yunanistan’daki Gelişmelerin Işığında Türk-Yunan İlişkilerinin 101 Yılı (1821-1922). Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- İdrisoğlu, Z. (2019). İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Antlaşmasının İstanbul Açısından Değerlendirilmesi (1930-1964). (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- İliadis, H. (2020). “Trakya Tehdit Altında” Gizli Yazışmalar Türkiye Stratejisi -Gizli Politikalar-Azınlık Grupları. Komoniti: BAKES Yayınları.
- Jelavich, B. (1999). *History of the Balkans Twentieth Century*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kafaoğlu, A. B. (2002). *Varlık Vergisi Gerçeği*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Kayra, C. (2015). *Savaş Türkiye Varlık Vergisi*. Ankara: Tarihçi Kitabevi.
- Keskin, M. (1995). Lozan Barış Antlaşması İle İlgili İkili Antlaşmalarda Türk ve Rum Azınlıkların Statüsü. *Askeri Tarih Bülteni*, S. 39, Ağustos, ss. 1-11.
- Kitromilides, P. M. (2006). *Eleftherios Venizelos: The Trials of Statesmanship*. Edinburg: Edinburg University Press.
- Kitsikis, D. (1974). *Yunan Propagandası. Hakkı Devrim (Çev.)*. İstanbul: Kaynak Kitaplar.
- Ladas, S. (1932). *The Exchange Of Minorities: Bulgaria, Greece And Turkey*. New York: Macmillan Co.
- Llewellyn, S. M. (2002). *Yunan Düşü*. Halim İnal (Çev.). Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar-Belgeler. (2001). İkinci Takım. Cilt 2. Seha L. Meray (Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Macar, E. (1999). Fener Patrikhanesi’nde Athinagoras’ın Patrik Seçilmesi. *Toplumsal Tarih*, S. 69, ss. 36-39.
- Meram, A. K. (1969). *Belgelerle Türk-İngiliz İlişkileri Tarihi*. İstanbul: Kitap Yayınları.

- Oran, B. (1986). Türk-Yunan İlişkilerinde Batı Trakya Sorunu. Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı.
- Osmanağaoğlu, C. (2010). 1862 Rum Patrikliği Nizamı Çerçevesinde Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi, On İki Levha Yayıncılık. İstanbul.
- Pallis, A. A. (1995). Yunanlıların Anadolu Macerası (1915-1922). Orhan Azizoğlu (Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Phillips, W. A. (1897). The War of Greek Independence 1821 to 1833. London: Smith Elder & Co.
- Safaris, M. ve Eve, M. (1990). Background to Contemporary Greece. London: Rowman & Littlefield.
- Salışık, S. (1967). Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri ve Etnik-i Eteryâ, Ankara.
- Sevinç, D. (2017). Türk- Yunan İlişkileri Çerçevesinde Kıbrıs Sorununda Yeni Bir Aşama (1954-1960). Atatürk Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, S. 60, ss. 171-206.
- Soysal, İ. (1989). Tarihçeleri ve Açıklamaları İle Birlikte Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları. Cilt I. (1920-1945). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Şahin, M. S. (1999). Fener Patrikhanesi ve Türkiye. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Şamsutdinov, A. M. (1999). Mondros'tan Lozan'a Türkiye Ulusal Kurtuluş Savaşı Tarihi 1918-1923. A. Behramoğlu (Çev.). İstanbul: Doğan Kitap.
- Şimşek, H. (2007). İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Mukavelenamesi'nin Feshi ve Yunan Uyruklu Rumların Sınır Dışı Edilmeleri (1964). Yönetim Bilimleri Dergisi, 5(1), ss. 209-228.
- Toker, H. (2006). Mütareke Döneminde İstanbul Rumları, Ankara: Genelkurmay ATASE Yayınları.
- Topçu, R. (2012). İslam Hukuku Açısından Batı Trakya'daki Müftülerin Yetkileri. Komotini: BAKEŞ (Batı Trakya Azınlığı Kültür ve Eğitim Şirketi) Yayınları.
- Turan, Ö. (1999). İkinci Meşrutiyet ve Balkan Savaşları Döneminde Osmanlı Diplomasisi. İsmail Soysal (Haz.) Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç içinde (ss. 241-253). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl Lozan (1922-1923). (1989). Ankara: T.C. Dışişleri Bakanlığı Yayınları.
- Yalçın, E. (2008). Heybeliada Ruhban Okulu'nun Yeniden Açılması. Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi. S. 41, ss. 125-158.
- Yalçın, E. (2012). Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi'nin Ekümenikliği Tartışmaları ve Gerçekler. Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, S. 50, ss. 479-514
- Yıldırım S.- Sofuoğlu A. (2010). Siyasî Faaliyetleriyle Osmanlı'dan Cumhuriyet'e İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesi. Ankara: KÖKSAV Yayınları.

Yılmaz, T. (1999). Türkiye-Yunanistan Arasındaki Mübadele Sorunu ve Batı Trakya Türklerinin Azınlık Haklarını Koruyan Antlaşmalar (Lozan Barış Antlaşması ve Sonrası). Askeri Tarih Bülteni. S. 46, Ankara.

Gazeteler

Gümülcine Coşkusu. (2004, 9 Mayıs) Milliyet.

B. M. Meclisi Türk-Yunan İtilafını Tasdik ve Tatili İçtima Karar Verdi. (1930, 18 Haziran). Cumhuriyet, s. 1.

Gazi Hz., M. Venizelos Kabul Ettiler Macar Başvekil Geldi ve Ankara'ya Gitti. (1930, 28 Ekim). Milliyet, s. 1.

Türk-Yunan Münasebatında Yeni Bir Devir: Muahede İmza Edildi. (1930, 31 Ekim). Milliyet, s. 1-6

Yunan Makamları Batı Trakyalı Türklere Baskıyı Arttırdılar. (1958, 21 Ocak). Milliyet, s. 5.

Toplumların Ulusal Kimliği Mahkeme Kararıyla Belirlenemez. (1992, 28 Ocak). Dr. Sadık Ahmet'in Basın Bülteni, S. 12, s. 1.

Bağımsız Güven Listesinde Aday Olmaktan Mahrum Edilen Dr. Sadık Ahmet ve İlahiyatçı İbrahim Şerif 18 Ay Hapis Cezasına Mahkûm, Ayrıca Üç Yıl Siyasi Haklardan Mahrum Edildi. (1990, 18 Ocak). Güven, S. 21, s. 1.

Başbakan Özal Azınlık Temsilcileri İle Görüştü. (1988). Batı Trakya'nın Sesi, S. 5, Temmuz-Ağustos, s. 11.

Yunanlı Türk'e Türkçe öğretmez! Türk'e Türkçe'yi ancak Türk öğretir!. (1993, 30 Ocak). Balkan, S. 48, s. 1, 4.

Yunanlı Türk'e Türkçe öğretmez! sloganıyla başlayan öğretmen-öğrenci boykotu olağanüstü başarılı oldu. Balkan, S. 49, s. 1, 3.

Heyeti Vekile Dün Gazi Hz.'nin Riyasetlerinde Toplandı. (1934, 9 Şubat). Cumhuriyet, s. 1-6.

Varlık Vergisi. (1942, 26 Aralık). Yenyol, 26 Aralık 1942, s.1;

Evros Müftülüğü, Trakya, 05.05.1947, s. 1).

Yeni Ders Yılına Giriyoruz, Trakya, 06.09.1948, s. 1.

Çetelikten Zarar Görenler ve Tedbirleri, Trakya, 14.06.1948, s. 1).

Mevsim Değişirken, Trakya, 21.06.1948, s. 1.

Gümülcine'de İki Sakat Tedbir, Trakya, 30.08.1948, s. 1

Okullarımız, Trakya, 27.09.1948, s. 1.

Siyasi Olaylar, Trakya, 12.07.1948, s. 1).

Süt Meselesi, Trakya, 24.01.1949, s. 2).

Gümülcine Türk Cemaatinde, Trakya, 21.02.1949, s. 2).

Gümülcine Türk Cemaatinde, Trakya, 21.02.1949, s. 2.

Gümülcine Türk Cemaatinde, Trakya, 28.02.1949, s. 2.

- Gümülcine Cemaati, Trakya, 18.04.1949, s. 2.
- Gümülcine Cemaat Hey'eti, Trakya, 07.03.1949, s. 2.
- Belediye ve Nahiyeler, Trakya, 25.07.1949, s. 1.
- Cemaat Seçimleri, Trakya, 11.04.1949, s. 1.
- 29 Ocak 1988'de Türklüğümüzü İnkâr Edenler 29 Ocak 1990'da Vahşi Duygularını Açığa Vurdular (1992, 4 Şubat). Dr. Sadık Ahmet'in Basın Bülteni. S.13.
- 29 Ocak 1988'de Türklüğümüzü İnkâr Edenler 29 Ocak 1990'da Vahşi Duygularını Açığa Vurdular. (1992, 4 Şubat). Dr. Sadık Ahmet'in Basın Bülteni, S. 13.
- Türkiye-Yunan İtilafı. (1930, 10 Haziran). Cumhuriyet, s. 1-2.
- Eğitim Üzerine. (1993, 29 Ocak). Diyalog, s. 1-2.
- 29 Ocak Direnişi, Batı Trakya Türklüğü'nün Uyanış Günü'dür!. (1993, 26 Ocak). Balkan. S. 47, s. 1.
- 29 Ocak Direnişi, Batı Trakya Türklüğü'nün Uyanış Günü'dür!. *Balkan*, S. 47, s. 1.
- Haftanın Siyaseti. (1949, 31 Ocak). Trakya, s. 1.
- Papandreu'nun Ankara Resmi Ziyareti. (2000, 2 Şubat). Trakya'nın Sesi, s. 3.
- Batı ve Doğu Trakya Belediyeler Birliğine Doğru. (2000, 2 Şubat). Trakya'nın Sesi, s. 7.
- Bir Mahkumiyet Daha. (2000, 2 Şubat). Trakya'nın Sesi, s. 8.
- Tarihi Kararlar. (1993, 2 Şubat). Ortam, s. 3.
- Batı Trakya Müslüman Türk Azınlığı. (1993, 2 Şubat). Ortam, s. 1.
- Türk-Yunan İlişkilerinde Yeni Dönem. (2000, 2 Şubat). Trakya'nın Sesi, s. 2.
- Azınlıkta Skandal. (1993, 5 Şubat). Diyalog, s. 1.
- Simitris Türkiye'ye Gidiyor. (2000, 9 Şubat). Trakya'nın Sesi, s. 1.
- Azınlıklar İçin Türk-Yunan Görüşmeleri Başlıyor. (1968, 22 Şubat). Milliyet.
- Yunanistan'da Darbei Hükümet. (1933, 5 Mart). Cumhuriyet, s. 1.
- Yunanistan'da Diktatörlük İlan Edildi. (1933, 7 Mart). Cumhuriyet, s. 1.
- Yunanlılarla İtilâfname. (1930, 11 Haziran). Yarın, s. 4-5.
- Batı Trakya Seçimlerinde Yunanlılar Baskı Yaptı. (1957, 4 Haziran). Milliyet, s. 1.
- Vakıflarımız Devletleştirildi. (2000, 7 Haziran). Trakya'nın Sesi, s. 1.
- Türk-Yunan İtilafı Bugün İmzalanıyor. (1930, 10 Haziran). Milliyet, s. 1.
- Türk-Yunan İtilafı İmzalandı. (1930, 11 Haziran). Cumhuriyet, s. 1-2.
- Türk-Yunan İtilâfnamesi Dün İmza Edildi. (1930,11 Haziran). Milliyet, s. 1.
- Türk-Yunan İtilafı Dün Meclise Tevdi Edildi. (1930, 12 Haziran). Cumhuriyet, s. 1.
- Batı Trakya'daki Türkler Yıldırılıyor. (1967, 12 Haziran). Milliyet.
- Türk-Yunan İtilafı. (1930, 14 Haziran). Cumhuriyet, s. 1;

- Yunan Meclisi İtilâfnameyi Tasdik Edecek. (1930, 16 Haziran). Cumhuriyet, s. 1.
- Birand, M. A. (1967, 16 Haziran). Batı Trakya'daki Türklere Baskı Yapılmamasını Atina'dan İstedik. Milliyet. Batı Trakya'daki Baskı İçin Yunanlıları Sert Şekilde Uyardık. (1967, 29 Haziran). Milliyet.
- Yunanistanla Öğretmen Mübadelesinde İhtilaf. (1958, 11 Ağustos). Milliyet, s. 2.
- Depremzedeler. (2000, 6 Eylül). Trakya'nın Sesi, s. 12.
- Seviz Vatansız Daha Vatandaşlığa Alındı. (2000, 6 Eylül). Trakya'nın Sesi, s. 1.
- Yeni Türk-Yunan Misakı Bugün İmza Ediliyor. (1933, 14 Eylül). Cumhuriyet, s. 1-5
- Sadak, N. (1943, 25 Eylül). Türkiye'nin Bitaraflığı ve Balkanlar Siyaseti. Akşam, s. 2.
- Vatandaşlık. (2000, 4 Ekim). Trakya'nın Sesi, s. 12.
- Venezelos. (1930, 5 Ekim). Milliyet, s. 1.
- Balkan Konferansı Bu Sabah Açılıyor. (1931, 20 Ekim). Cumhuriyet, s. 1-6.
- Balkan Konferansı Dün Bükreş'te Açıldı. (1932, 23 Ekim). Cumhuriyet, s. 3.
- Muhtelif Haberler. (1948, 1 Kasım). Trakya, s. 2.
- Tarih Gözden Geçiriliyor. (1999, 3 Kasım). Trakya'nın Sesi, s. 8.
- MİT ve EYP işbirliğine Gidiyor. (1999, 3 Kasım). Trakya'nın Sesi, s. 8.
- Balkan Konferansı Bugün Selanik'te Toplanıyor. (1933, 5 Kasım). Cumhuriyet, s. 1-6.
- Mesut Yılmaz Atina'da. (2000, 8 Kasım). Trakya'nın Sesi, s. 3.
- Ortodoks Patrikliği. (1948, 8 Kasım). Trakya, s. 2.
- 24 öğretmen Batı Trakya'ya Gidiyor. (1952, 9 Kasım). Milliyet, s. 1.
- Yunan Makamlarının Türk Azınlığına Baskısı. (1956, 7 Aralık). Milliyet, s. 1.
- Batı Trakya'da Türklere Baskı Karşılık Görecek. (1967, 18 Aralık). Milliyet.

Resmi Gazete

Varlık Vergisi Hakkında Kanun. (1942, 12 Teşrinisani). Resmî Gazete. https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc024/kanuntbmmc024/kanuntbmmc02404305.pdf (Erişim Tarihi: 10 Nisan 2018).

Mübadelei Ahali Hakkında Lozan Muahenamesiyle Atina İtilâfnamesinin Tatbikatından Mütevellit Mesailin Halli İçin Yunanistanla İmza Edilen Mukavelenamenin Tasdikini Mutazammın Kanun. (1930, 1 Temmuz). T.C. Resmî Gazete, s. 9174.

Elektronik Kaynaklar

Yunanistan'da Türk Varlığı (t.y.) – T.C. Dışişleri Bakanlığı. <http://www.mfa.gov.tr/bati-trakya-turk-azinligi.tr.mfa> [Erişim tarihi: 10 Mayıs 2014].

- Kabza, (2013). Batı Trakya Müslüman Türk Azınlığı. Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi. https://tasam.org/tr-TR/Icerik/24675/bati_trakya_musliman_turk_azinligi [Erişim tarihi: 15 Şubat 2019].
- Emin, H. (2016, 1 Ocak). 1988 ve 1990. <http://www.gundemgazetesi.com> [Erişim tarihi: 04.Nisan 2019].